

УДК 342.556:314.7(477)

Ярина ТЕСЛЮК

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права,
Навчально-наукового Інституту права,
психології та інноваційної освіти
кандидат юридичних наук, доцент
yaryna.o.volosko@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-7010-1080

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

<http://doi.org/10.23939/law2024.44.274>

© Теслюк Я., 2024

Анотація. У статті розглянута вимушена міграція у сфері міжнародного права. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються у процесі правового забезпечення вимушеної міграції, правового регулювання статусу біженців та осіб, які шукають притулку. Предметом дослідження виступають норми міжнародних договорів і конвенцій Організації Об'єднаних Націй, норми первинного та вторинного права Європейського Союзу, що регламентують статус вимушених мігрантів, внутрішньо переміщених осіб, переміщених осіб, біженців та осіб, які шукають притулок. У дослідженні застосовані методи: історичний, загальні методи порівняння, аналізу та синтезу, системного та структурного підходів, порівняльно-правовий, деякі спеціальні та приватні, а також формально-юридичний методи. Зазначено, що аналіз правових і політичних актів Організації Об'єднаних Націй дозволяє стверджувати про формування як самостійного напрямку діяльності міжнародних організацій – сферу вимушеної міграції та загальну міжнародну систему притулку та захисту. Правове регулювання вимушеної міграції є комплексною сукупністю норм, принципів та інститутів, які прямо чи опосередковано зачіпають функціонування загальної системи притулку та її елементів. Масив міжнародно-правових норм у сфері вимушеної міграції може бути охарактеризований як окрема самостійна підгалузь міграційного права, що регулює неоднорідні суспільні відносини, які виникають та розвиваються у зв'язку з недобровільним характером міграційного переміщення іноземних громадян чи апатридів, у тому числі: у сфері змісту правового статусу міграції, визначення відповідальних за розгляд клопотань про надання міжнародного або додаткового захисту, прийому та розміщення мігрантів, що перетинають кордони, контролю та охорони в галузі зовнішніх кордонів у контексті вимушеної міграції.

Ключові слова: права та свободи людини; мігрант; біженець; екологічний мігрант; захист; правовий статус.

Постановка проблеми. Протягом більшої частини людської історії міграційні процеси перебували у стані правової невизначеності з точки зору регулювання міжнародною спільнотою та окремими суб'єктами міжнародного права. Відправною умовою у становленні та розвитку універсальних, регіональних і внутрішньодержавних механізмів регламентації процесів міграції

стало формування міжнародного права, поява спеціальних правових норм у відповідних державних системах права. Процес правового регулювання міграційних процесів пов'язаний не тільки з розвитком системи міжнародного права, але значною мірою пов'язаний з технологічним розвитком. Еволюція технічних інструментів сприяла інтенсифікації міграційних процесів незалежно від конкретних факторів, що спонукають до міграції. Це вимагало встановлення правових меж розвитку міграційних явищ на міжнародному, міжрегіональному, регіональному та національному рівнях. Міграція представляє феномен глобального значення, що одночасно провокує зміни світового масштабу та виступає безпосереднім результатом.

Аналіз дослідження проблеми. Питання регулювання вимушеної міграції розглядалися з урахуванням наукових доробок А. Бабенко, Н. Бортник, Ю. Бузницького, М. Долішнього, С. Дорогунцова, А. Доценка, Я. Жупанського, А. Загробської, Ф. Заставного, Е. Лібанової, О. Малиновської, Н. Нижник, В. Новіка, С. Пирожкова, О. Піскуна, І. Прибиткової, М. Птухи, Ю. Римаренка, У. Садової, В. Стешенко, С. Стеценко, Ю. Тодики, В. Трощинського, О. Хомри, М. Шульги, П. Чалого, С. Чеховича, О. Шамшура, В. Шаповала та інших вчених. В умовах воєнної агресії російської федерації щодо України дослідження чинників вимушеної міграції, які враховували сучасний стан і прогнозування поведінки міграційного руху, його масштаб, має науково-практичне значення.

Мета статті – дослідження вимушеної міграції у сфері міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. Міграція є першою формою процесу глобалізації, оскільки міжконтинентальні та міждержавні переміщення людей призвели до формування глобальних взаємозв'язків та поєднання різних частин планети в цілісну структуру. Незважаючи на існуючий тісний зв'язок, міграція та глобалізація вступають у протиріччя, що проявляється у правозахисній та правоохоронній галузях. Зростаючій мобільності населення, що у багатьох випадках підживлюється економічною необхідністю, протиставляються внутрішні, національні інтереси держав, що виражаються у захисті національної безпеки, публічних інтересів, збереженні етнічної, національної або культурної ідентичності соціуму, який приймає, забезпеченні стабільності та правопорядку.

Глобальний характер міграційних процесів передбачає імперативне значення належного міжнародно-правового регулювання, що включає узгоджені норми між ланками наднаціонального та національного рівнів. Механізми управління вимушеною міграцією повинні виходити за внутрішньодержавні та інтеграційні рамки. У структурі причинно-наслідкових зв'язків і чинників ролі прискорювачів міграційних процесів займають питання економічного забезпечення життя особи. Економічна обумовленість переважної більшості міграційних переміщень населення виявляється у суттєвих розривах між країнами з погляду економічного розвитку, умов та якості життя населення.

Однією з основних рушійних сил міжнародної міграції населення, що йде за соціально-економічними причинами в умовній ієрархії факторів, які зумовлюють міграцію, є відмінності в стані політичного та правового середовища в окремих групах країн. Подібне погіршення ситуації у державі веде до формування безпосередньої загрози життю мігрантів. Це породжує міграційну хвилю. Цікавою і не менш достовірною є позиція відповідно якої немає можливості точно визначити конкретну причину міграції населення, оскільки рішення про переселення приймається індивідом або групою індивідів під впливом кількох факторів, пов'язаних зі станом держави перебування та з особливостями життя в потенційній державі-реципієнті.

Міграція в теоретичному та практичному осмисленнях постає у вигляді сукупності різних форм і видів. Складність і багатогранність такого суспільного явища як міграція призводить до множинних інтерпретацій та класифікацій різновидів. За способом реалізації чи ступеня організаційної чи матеріальної підтримки з боку державних чи громадських установ міграція

ділиться на регульовану та нерегульовану. За типом перетину кордону або за територіальною ознакою міграція поділяється на внутрішню та зовнішню.

У першому випадку мігранти перетинають адміністративні кордони держави, де постійно проживають. Зовнішня чи міжнародна міграція передбачає перетин державних кордонів з наступним переміщенням на територію іншої держави. З погляду тривалості міграція може бути безповоротною, тривалою чи короткостроковою. З ознаки правомірності виділяються законний і незаконний види міграції. Міграція може бути класифікована за ознаками мети, за кількістю мігрантів, за характеристикою суб'єктів міграції та з інших підстав.

Вимушена міграція є особливим видом міграції, що передбачає переселення людей усередині держави або за її межі з політичних, національних, расових, військових, екологічних й інших причин, що несуть загрозу життю людини та вимагають швидкого прийняття рішення про міграцію [1, с. 34].

Неоднозначність міграційних процесів породжує велику категоризацію поняття. У цьому контексті досить прагматичним і близьким до дійсності є підхід, який полягає у відмові надання різноманітним класифікаціям міграційних явищ реальної правової регламентації та розгляду проблеми міграції на основі неподільності наданої мігрантам гуманітарної допомоги.

Визначення вимушеного характеру міграції є досить умовним і має штучний характер, що визначає наявність певних складнощів у тлумаченні даного терміна. Відсутність добровільного характеру міграції може виявлятися при міграції з медичних чи інших гуманітарних причин, які не мають нічого спільного із традиційним розумінням вимушеного характеру переміщення.

Останніми роками зростає кількість екологічних біженців, які підпадають під класичні моделі правового регулювання вимушеної міграції. Рішення про міграцію приймається суб'єктами міграції під впливом певних обставин чи зовнішніх факторів, що надає переміщенню населення вимушеного характеру [2, с. 48].

Чинники міжнародної міграції можуть бути соціально-економічними, політичними та історичними. У міжнародному праві склалося вужче трактування поняття вимушеної міграції, про що свідчать основні норми та принципи, викладені у джерелах міжнародного права у сфері притулку. Вимушена міграція ототожнюється з біженцями, особами, які шукають притулок, вимушеними переселенцями, внутрішньо переміщеними особами.

Саме поняття вимушеної міграції не має чіткої, документально встановленої дефініції, яка може використовуватися як базовий стандарт при теоретичному та практичному застосуванні даного терміна. Більшість спроб наукового визначення вимушеної міграції зводяться до перерахування ознак, які позначені щодо суб'єктів вимушеної міграції в основних міжнародно-правових актах у Конвенції про статус біженців 1951 р. та Протоколі до неї від 1967 р.

Прийнято виділяти такі ознаки вимушеної міграції, як переслідування мігранта на території постійного перебування за ознаками раси, віросповідання, громадянства, наявності політичних переконань, належності до певної соціальної групи за відсутності належного захисту життєво важливих інтересів мігранта державою постійного перебування.

Вимушена міграція визначається як територіальне переміщення людей, спровоковане насильством або переслідуваннями, що здійснюються щодо мігрантів або членів сім'ї, або є безпосереднім результатом надзвичайних ситуацій природного або техногенного характеру. Ще одне визначення вимушеної міграції полягає в тому, що причини подібних індивідуальних чи колективних пересувань не залежить від суб'єктів міграції.

На офіційному сайті Європейської Комісії вимушена міграція визначається як міграційне переміщення, яке передбачає елемент примусу, включаючи загрози життю та звичному життєвому укладу мігрантів, що виникають з причин природного чи техногенного характеру.

У словнику Міжнародної організації з міграції (далі – МОМ) вимушена міграція представлена як міграційне переміщення, яке є безпосереднім результатом застосування сили, примусу чи насильства. Зазначений термін не є офіційною концепцією в міжнародному праві, хоча використо-

ується для позначення переміщень біженців, переміщених осіб, у деяких випадках жертв работоргівлі.

У контексті вимушеної міграції релевантним терміном є вимушене переселення. Його застосування викликає певні складнощі у зв'язку з наявністю у науці та практиці міжнародного права кількох точок зору щодо змісту. Згідно з словником МОМ, вимушене переселення включає внутрішнє та транскордонне переміщення осіб, які були змушені або змушені залишити місце постійного проживання, внаслідок збройних конфліктів, ситуацій загального насильства, порушень прав людини, природних чи техногенних катастроф.

Використання поняття “переміщені особи” мало на увазі факт зовнішнього (транскордонного) переміщення. Пізніше різницю між термінами “біженець” і “переміщена особа” стали проводити за ознакою перетину міжнародно-визнаного кордону. Нині усталеним є застосування терміна “переміщені особи” стосовно осіб, переміщених у країні. Слід уточнювати факт такого переміщення у країні у зв'язку з наявністю аналогічних концепцій у міжнародних документах. Особи, переміщені всередині країни, не перетинають міжнародно-визнаний кордон. Термін “вимушене переселення” вживається як загальний або родовий щодо вищевказаних різновидів міграційного переміщення [3, с. 527].

Деякі міжнародні договори і підкреслюють зовнішній характер переміщення щодо статусу вимушених переселенців – вони прибувають у країну походження з третіх держав. У міжнародному гуманітарному праві примусове переміщення цивільних осіб заборонено та утворює військовий злочин під час міжнародних чи регіональних збройних конфліктів, крім випадків, коли це необхідно для забезпечення безпеки таких осіб чи продиктовано військово-стратегічною необхідністю.

Розуміння категоріально-понятійного апарату, що застосовується у сфері вимушеної міграції, виділяє три етапи розвитку міжнародно-правового регулювання вимушеної міграції або системи міжнародно-правового захисту біженців і осіб, які шукають притулку: період Ліги Націй (1919–1946 рр.), другий період чи період Міжнародної організації у справах біженців (1946–1951 рр.), сучасний період міжнародно-правового регулювання вимушеної міграції (1951 – до теперішнього часу).

Перший етап розвитку системи міжнародного права у сфері вимушеної міграції характеризується особливостями: міжнародно-правові акти мають рекомендаційний характер; основним предметом регулювання є питання видачі мігрантам посвідчень особи, визначення порядку транскордонного та внутрішньодержавного переміщення біженців, надання деяких базових прав і свобод; надання статусу біженця на основі національного чи національно-територіального принципу. Поняття “біженець” (або статус біженця) у цей період має кілька особливих рис: надання статусу біженця ґрунтується на приналежності особи або її сталого зв'язку з певною державою; перебування за межами країни походження чи постійного проживання; відсутність захисту чи заступництва з боку уряду цієї країни.

Другий період розвитку міжнародно-правового регулювання вимушеної міграції пов'язаний зі створенням Організації Об'єднаних Націй, як міжнародної організації універсального характеру, спрямованої на забезпечення миру та геополітичного порядку, що склався за результатами Другої світової війни.

У 1946 р. Генеральна Асамблея ООН (далі – ГА ООН) прийняла Резолюцію під назвою “Питання про біженців”, в якій вказувалось, що проблема біженців і переміщених осіб є міжнародною, біженці та переміщені особи не можуть бути вислані до країн походження при наявності вагомих заперечень, потрібно створити міжнародний орган, який взяв відповідальність за захист біженців.

У 1946 р. такий орган створили під егідою ООН – Міжнародна організація у справах біженців (далі – МОБ). Згідно зі Статутом МОБ, прийнятим Резолюцією ГА ООН від 15 грудня 1946 р., біженцем була особа, яка залишила країну належності або постійного проживання, або особа, яка

перебуває за межами такої країни, яка належить до однієї з категорій, спеціально зазначених у ст. 1 Статуту МОБ [4].

Відмінна риса даного періоду розвитку правового регулювання вимушеної міграції виразилася в термінологічній еволюції поняття “біженець” і набуття ним політичного характеру на додаток до раніше використовуваного “групового” підходу. МОБ критикувалася багатьма фахівцями за надмірну політизованість, та за застосування “комерційного” підходу під час вирішення питань, пов’язаних із вимушеними мігрантами. У 1952 р. організація була розпущена.

У 1948 р. прийнята Загальна Декларація прав людини, яка закріплює у ст. 14 право кожної людини шукати притулок [5]. Зазначене правове встановлення у декларативному викладі підтверджувало тенденцію, що намітилася в міжнародному праві, до переходу від “групового” або колективного підходу до індивідуального. Незважаючи на рекомендаційний характер згаданого документа, його прийняття мало значення для розвитку міжнародної системи захисту прав людини, для окремих галузевих вимірів міжнародного права, в тому числі правової регламентації статусу біженців та осіб, які шукають притулку.

Сучасний етап міжнародно-правового регулювання вимушеної міграції, по суті, був ініційований 3 грудня 1949 р. прийняттям ГА ООН резолюції про біженців. У документі вказувалося, що проблема біженців має вирішуватися за допомогою добровільної репатріації біженців чи асиміляції у нових країнах. ГА ООН ухвалила створити з 1 січня 1951 р. Управління Верховного комісара у справах біженців (далі – УВКБ ООН), яке мало стати наступником МОБ, яка припиняла діяльність.

У 1950 р. ГА ООН ухвалила ще дві резолюції. Резолюція 428 (V) від 14 грудня 1950 р. закріпила Статут УВКБ ООН, яке ставало органом, який діє під керівництвом ГА ООН у сфері забезпечення міжнародного захисту біженців.

Правовою новелою Статуту УВКБ ООН стало визначення поняття “біженець”. Згідно зі Статутом, біженець – це особа, яка внаслідок подій, що трапилися до 1951 р., і через досить обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за расовими, релігійними ознаками, ознакою громадянства або власних політичних переконань перебуває поза країною своєї громадянської приналежності або країною постійного проживання і не може або не бажає користуватися захистом такої держави внаслідок наявності побоювань.

Прийняття Конвенції про статус біженців дозволило надати поняттю “біженець” більш юридичний характер, наклавши конкретні зобов’язання на державу, яка підписала даний міжнародний акт.

Визначення терміна “біженець” у Конвенції про статус біженців, прийнятої 28 червня 1951 р. (далі – Конвенція про статус біженців, Конвенція 1951 р.), було дещо модифіковано. Відповідно до тексту Конвенції про статус біженців, цей статус характеризується ознаками: перебування особи за межами країни громадянської приналежності або перебування особи поза межами країни колишнього постійного проживання; існують цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань; такі переслідування ґрунтуються на ознаках раси, віросповідання, громадянства, приналежності до певної соціальної групи чи політичних переконань; неможливість чи небажання особи користуватися захистом країни громадянського походження чи постійного проживання.

Спочатку в Конвенції про статус біженців містилися географічні та тимчасові застереження, відповідно до яких статус біженця був зумовлений подіями, що відбулися виключно до 1 січня 1951 р. і на території Європи. 31 січня 1967 р. було прийнято Протокол до Конвенції про статус біженців, який усунув зазначені застереження, цим розширив поняття суб’єкта – центральне для системи правового регулювання вимушеної міграції.

Основою системи міжнародно-правового захисту біженців є Конвенція про статус біженців 1951 р., Протокол щодо статусу біженців 1967 р. та Статут УВКБ ООН. Дані акти вказують на суть міжнародно-правового захисту біженців. Особа визнається біженцем не через надання цього

статусу державою, а через відповідність особи загальним критеріям, зазначеним в основних міжнародно-правових документах, що регулюють вимушену міграцію.

У контексті розуміння існуючих у міжнародному праві концепцій, пов'язаних з поняттям “біженець”, релевантним є дещо детальніший розгляд діяльності УВКБ ООН. Активність агентства призвела до своєрідної дихотомії – поділу біженців на дві основні категорії конвенційних і мандатних біженців.

Під першими прийнято розуміти біженців, які отримують міжнародний захист на підставі положень Конвенції 1951, тоді як другі підпадають під дію мандату УВКБ ООН. Розширення мандату УВКБ ООН у бік здійснення міжнародного захисту більшої кількості осіб, які формально не відповідали критеріям, викладеним у Конвенції про статус біженців, почалося практично з моменту створення агентства.

Резолюція ГА ООН від 26 листопада 1957 р. і Резолюція 1784 (XVII) ГА ООН від 7 грудня 1962 р. уповноважували Верховного комісара у справах біженців надавати допомогу біженцям, не захищеним положеннями Конвенції про статус біженців. Термін “мандатні біженці” виходив не лише за рамки Конвенції про статус біженців, а й положень самого Статуту УВКБ ООН, на якому спочатку ґрунтувався цей мандат. У доктрині міжнародного права як окрема категорія вимушених мігрантів прийнято виділяти гуманітарних біженців. Ними є особи, які не відповідають поняттю “біженець” у його конвенційному вираженні, але яким окремі держави чи міжнародні організації надають аналогічний чи схожий за правовим значенням статус.

У 1994 р. за завданням Комісії ООН з прав людини Представник Генерального секретаря ООН з прав осіб, переміщених всередині країни, зайнявся вивченням причин та наслідків переміщень осіб усередині країни, правового статусу таких осіб, ступеня міжнародно-правового захисту осіб, переміщених у країні, основі існуючих у цій сфері актів.

Кінцевим результатом дослідження стали Керівні принципи щодо переміщення осіб усередині країни, відповідно до яких особи, переміщені всередині країни, – це особи або групи осіб, яких змусили покинути або залишити свої будинки або місця звичайного проживання, зокрема внаслідок чи уникнення наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини, стихійних чи спричинених діяльністю людини лих, які не перетинали міжнародно-визнаних державних кордонів [6].

До категорії вимушених мігрантів слід зарахувати осіб, які шукають притулок. Особами, які шукають притулок, прийнято називати осіб, які не набули статусу біженців, але висловлюють намір отримати цей статус у державі-реципієнті. Відповідно до висновку Виконавчого комітету УВКБ ООН № 22 (XXXII) 1981 р., до поняття “особи, що шукає притулок”, включаються особи, які є біженцями відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 р. та Протоколу до неї 1967 р., особи, які були змушені шукати притулок поза країнами походження чи постійного проживання з причин зовнішньої агресії, окупації, іноземного панування чи подій, які серйозно порушують публічний порядок у будь-якій частині або на всій території цих країн [7]. У цьому випадку йдеться не про визнання даних осіб біженцями *de jure*, а лише фактичну відповідність життєвій ситуації та загальних ознак тим обставинам та критеріям, які створюють на універсальному рівні підстави для визнання за ними статусу біженців і надання відповідного міжнародного захисту.

У даний час є усталеним визначення УВКБ ООН, відповідно до якого під цю категорію осіб підпадають особи, які шукають міжнародний захист одноосібно чи колективно. Основним критерієм віднесення осіб чи груп до цієї категорії є їх намір отримати міжнародний захист (статус біженця).

Доцільною є конкретизація терміна “притулок”. Під притулком слід розуміти надання державою права в'їзду на її територію особі, яка переслідується за мотивами, не пов'язаними з реальним порушенням прав і свобод інших осіб. Виділяються два різновиди притулку: дипломатичний та територіальний. Дипломатичний притулок надається особі біля дипломатичних представництв держав, що входить у суперечність із положеннями Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. Надання дипломатичного притулку, відповідно до конвенції, є суверенним правом держави, яке має поважатися іншими державами.

Дипломатичний притулок повинен надаватися лише у надзвичайних випадках і лише на період часу, необхідний для того, щоб особа, яка отримала дипломатичний притулок, змогла залишити країну перебування. Надзвичайною нагодою визнається ситуація, у якій особа переслідується особами чи угрупованнями, неконтрольованими державою перебування, чи самою державою, перебуває під загрозою позбавлення власного життя чи порушення волі з політичних причин і не може забезпечити безпеку.

Територіальний притулок надається безпосередньо на території дипломатичної установи. На міжнародно-правовому рівні цей різновид притулку регламентований Декларацією про територіальний притулок, прийнятою 14 грудня 1967 р. резолюцією 2312 (XXII) ГА ООН. Територіальний притулок, який надається державами особам, які мають підстави посилалися на ст. 14 Загальної Декларації прав людини, поважається іншими державами. Стосовно осіб, які мають відповідні підстави, не можуть застосовуватися такі заходи, як відмова у перетині кордонів, висилання або примусове повернення до якоїсь країни, де їм може загрозувати переслідування.

Проблема екологічно вмотивованої вимушеної міграції є відносно новою для міжнародної спільноти в контексті правової регулювання на універсальному рівні, що знаходиться на першому етапі свого розвитку. Вважається, що сам термін “екологічний біженець” було введено ще у 1948 р. У 1993 р. Виконавчий комітет УВКБ ООН визнав однією з основних причин міграції погіршення стану навколишнього середовища. В даний час, незважаючи на усвідомлення причинно-наслідкового зв'язку між екологічними проблемами та міграцією, на міжнародному рівні відсутні механізми регулювання даного виду міграції.

Регіональні концепції підходять до вирішення викликів, що виникають, більш гнучко і залучають до сфери регуляторного впливу деякі питання екологічної міграції. Наприклад, Кампальська конвенція 2009 р. закріпила екологічні причини переміщення населення [8].

Діяльність інститутів Європейського Союзу доводить зацікавленість у вирішенні проблеми екологічної міграції чи її регулюванні. Екологічними мігрантами або особами, які переміщені з екологічних причин, є особи, які мігрують у зв'язку з негативною зміною навколишнього природного середовища або безпосередньою загрозою такої зміни.

Правовий статус цієї категорії суб'єктів вимушеної міграції потребує додаткової уваги з боку міжнародного співтовариства. Видаються необхідними створення спеціального універсального органу у справах мігрантів, переміщених з екологічних причин, прийняття міжнародно-правового акта, що визначає особливості міждержавного співробітництва у сфері регулювання екологічної міграції, її причин та наслідків.

19 вересня 2016 р. Генеральна Асамблея прийняла Нью-Йоркську декларацію про біженців та мігрантів, яка сприяла затвердженню Глобального договору про біженців у 2018 р. [9]. У зазначеній політичній декларації виділялися три блоки чинників, що змушують великі групи людей до переміщення: економічний, соціальний та екологічний. У документі виділяються три види зобов'язань: зобов'язання держав щодо біженців та мігрантів, зобов'язання щодо мігрантів і зобов'язання щодо біженців. Нормативний документ визначає основою міжнародно-правового режиму захисту біженців Конвенцію 1951 р. та Протокол 1967 р., підтримує регіональні процеси та механізми захисту прав біженців. У декларації міститься комплекс заходів щодо біженців за декількома напрямками: прийом і допуск, сприяння задоволенню поточних і постійних потреб, підтримка приймаючих країн і громад, довгострокові рішення та подальші дії.

Основне значення Декларації та Договору полягає в тому, що вони мають стати механізмом, який доповнює міжнародно-правовий режим захисту біженців, з погляду посилення дії принципу справедливого та розумного розподілу тягара та відповідальності у міграційній сфері.

Висновки. Вимушена міграція є результатом дії сукупності різнохарактерних чинників економічної, політичної, соціальної, екологічної та іншої спрямованості. В основі зазначених факторів лежить порушення прав і свобод мігранта або загроза такого порушення, що стимулює

вимушене переміщення особи всередині держави походження або держави постійного проживання та за межі цієї держави (на території інших держав).

Правове регулювання вимушеної міграції пройшло через три основні етапи: період Ліги Націй (1919–1946 рр.), другий період чи період активності Міжнародної організації у справах біженців (1946–1951 рр.), сучасний період міжнародно-правового регулювання вимушеної міграції (1951 – до нині).

Ряд галузей міжнародного права у сфері притулку потребує деталізації та конкретизації основної термінології та правових норм, що регулюють відповідні суспільні відносини.

У подальших дослідженнях буде більш детально розглянуто заходи регулювання вимушеної міграції населення України щодо допомоги країн Європейського Союзу при вирішенні гуманітарних проблем, які виникли у зв'язку з воєнною агресією росії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біль М. Вимушена міграція в умовах високої соціальної вразливості населення України. 2023. URL: <https://nam.kyiv.ua/files/publications/mandl-20225-6-bil.pdf> (Дата звернення 02.09.2024).
2. Сопільник Р. Л., Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін. Міграційне право України: навчальний посібник. Львів: СПОЛОМ, 2023. 260 с.
3. Ковалів М. В., Єсімов С. С. Діяльність генеральної асамблеї ООН щодо боротьби з незаконним перевезенням мігрантів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 525–528.
4. Павленко М. І. Міжнародна організація у справах біженців. Енциклопедія історії України: у 10 т. / Редколегія: В. А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. Київ: Наукова думка, Т. 6. Ла-Мі. 2009. С. 706–784 с.
5. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (Дата звернення: 02.09.2024).
6. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни (документ ООН E/CN.4/1998/53/Add/2F) ратифіковано Україною 17.04.1998. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf> (Дата звернення: 02.09.2024).
7. Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців: Закон України від 10.01.2002 р. № 2942-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2942-14#Text> (Дата звернення: 02.09.2024).
8. Закаль О.О. Захист кліматичних прав людини: питання теорії і практики: дис. ... д-ра філософії спец.: 08 право; 081 право. Київ, 2023. 273 с.
9. Глобальний договір щодо біженців коротка довідка від Агентства ООН у справах біженців. ООН. URL: <https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/09/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D0%B1.pdf> (Дата звернення: 02.09.2024).

REFERENCES

1. Bil' M. (2023) *Vymushena mihratsiya v umovakh vysokoyi sotsial'noyi vrazlyvosti naselelynia Ukrainy*. [Forced migration in conditions of high social vulnerability of the population of Ukraine]. Retrieved from <https://nam.kyiv.ua/files/publications/mandl-20225-6-bil.pdf> (Accessed: 02.09.2024) [In Ukrainian].
2. Sopil'nyk R. L., Kovaliv M. V., Yesimov S. S. ta in. (2023) *Mihratsiyne pravo Ukrainy: navchal'nyy posibnyk*. [Migration law of Ukraine: study guide]. Lviv: SPOLOM. [In Ukrainian].
3. Kovaliv M. V., Yesimov S. S. (2023) *Diyal'nist' heneral'noyi asambleyi OON shchodo borot'by z nezakonnym perevezennyam mihrantiv*. [Activities of the UN General Assembly in the fight against the illegal transportation of migrants]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal – Legal scientific electronic journal*. No. 2. P. 525–528. [In Ukrainian].
4. Pavlenko M. I. (2009) *Mizhnarodna orhanizatsiya u spravakh bizhentsiv. Entsyklopediya istoriyi Ukrainy: u 10 t. / Redkolehiya: V. A. Smoliy (holova) ta in. Instytut istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy*. [International Organization for Refugees. Encyclopedia of the history of Ukraine: in 10 volumes / Editorial board: V. A. Smoliy (chairman) and others. Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine]. Kyiv: Naukova Dumka, T.6. La Mi.P. 706–784. [In Ukrainian].

5. *Zahal'na deklaratsiya prav lyudyny*. [Universal Declaration of Human Rights]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (Accessed: 02.09.2024) [In Ukrainian].

6. *Kerivni pryntsypy OON z pytan' vnutrishn'oho peremishchennya vseredyni krayiny (dokument OON E/CN.4/1998/53/Add/2 F) ratyfikovano Ukrainoyu 17.04.1998*. [The UN guidelines on internal displacement within the country (UN document E/CN.4/1998/53/Add/2 F) were ratified by Ukraine on April 17, 1998]. Retrieved from <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.Pdf> (Accessed: 02.09.2024) [In Ukrainian].

7. *Pro pryednannya Ukrainy do Konventsiyi pro status bizhentsiv ta Protokolu shchodo statusu bizhentsiv: Zakon Ukrainy* vid 10.01.2002 r. No. 2942-III. [On the accession of Ukraine to the Convention on the Status of Refugees and the Protocol on the Status of Refugees: Law of Ukraine dated January 10, 2002 No. 2942-III]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2942-14#Text> (Accessed: 02.09.2024) [In Ukrainian].

8. Zakal' O.O. (2023) *Zakhyst klimatychnykh prav lyudyny: pytannya teorii i praktyky: dys. ... d-ra filosofiyi spets.: 08 pravo; 081 pravo*. [Protection of climate human rights: issues of theory and practice: diss. ... doctor of philosophy special.: 08 law; 081 right]. Kyiv, 2023. 273 p. [In Ukrainian].

9. *Hlobal'nyy dohovir shchodo bizhentsiv korotka dovidka vid Ahentstva OON u spravakh bizhentsiv. OON*. [Global Compact for Refugees Quick Reference from the United Nations Refugee Agency]. UN. Retrieved from: <https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/09/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D.pdf> (Accessed: 02.09.2024) [In Ukrainian].

Дата надходження статті: 07.09.2024

Yaryna TESLIUK

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Associate Professor of the Administrative
and Informational Law Department,
Ph.D. in Law, Associate Professor
yaryna.o.volosko@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-7010-1080

FORCED MIGRATION IN THE SPHERE OF INTERNATIONAL LAW

Abstract. The article deals with forced migration in the field of international law. The object of the study is social relations that are formed in the process of legal support of forced migration, legal regulation of the status of refugees and asylum seekers. The subject of the study are the norms of international treaties and conventions of the United Nations, norms of primary and secondary law of the European Union, which regulate the status of forced migrants, internally displaced persons, displaced persons, refugees and asylum seekers. The methods used in the research are: historical, general methods of comparison, analysis and synthesis, systemic and structural approaches, comparative legal, some special and private, as well as formal legal methods. It is noted that the analysis of legal and political acts of the United Nations allows us to assert the formation of an independent direction of international organizations – the field of forced migration and the general international system of asylum and protection. The legal regulation of forced migration is a complex set of norms, principles and institutions that directly or indirectly affect the functioning of the general asylum system and its elements. The array of international legal norms in the field of forced migration can be characterized as a separate independent sub-branch of migration law that regulates heterogeneous social relations that arise and develop in connection with the involuntary nature of migration of foreign citizens or stateless persons, including: in the field of content legal status of migration, determination of those responsible for consideration of requests for international or supplementary protection, reception and accommodation of migrants crossing borders, control and protection in the field of external borders in the context of forced migration.

Keywords: human rights and freedoms; migrant; refugee; ecological migrant; protection; legal status.